

Кофель Мар'ян,
*студент магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.соц.наук, доц. С.І. Устич*

ВЕРСАЛЬСЬКА СИСТЕМА ДОГОВОРІВ (1919 – 1920 рр.) ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄВРОПИ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті автор характеризує основні наслідки підписання Версальської системи договорів у 1919 році для країн Європи. Зокрема, аналізуються Версальський, Сен-Жерменський, Нейїський, Тріанонський та Севрський договори. Окремим питанням у статті розглядається процес утворення Ліги Націй.

Ключові слова: Перша світова війна, підсумки війни, Версальська система договорів, Ліга Націй, мирне врегулювання.

Із завершенням Першої світової війни та за активної підтримки держав-переможниць на Паризькій мирній конференції відбулися радикальні зміни на політичній мапі Центрально-Східної Європи. Рішучість сил національних рухів та підсумки війни каталізували процеси створення національних держав для більшості народів регіону.

І, звичайно, ця тема є актуальною в історії міжнародних відносин, адже саме цей договір зафіксував юридичні підсумки великої війни у Європі.

Зазначена проблема висвітлена у працях М. Геффернена [2], Ж.Б. Дюрозеля [3], О. Сича [11]. Джерелами до підготовки статті виступили тексти міжнародних договорів [6–9], спогади Д. Ллойд-Джорджа [10] і У. Черчіля [12].

Мета статті – висвітлити головні підсумки Першої світової війни, ухвалені на Паризькій мирній конференції.

Після завершення Першої світової війни виникло гостре суперництво між державами-переможницями на Паризькій мирній конференції щодо питань подальшого устрою світу.

В основу роботи Паризької мирної конференції 1919 – 1920 рр. були покладені «14 пунктів» президента США В. Вільсона від 8 січня 1918 р. Ними, зокрема, передбачалися:

- 1) відкриті мирні договори;
- 2) свобода судноплавства;
- 3) усунення економічних бар'єрів у торгівлі;
- 4) встановлення гарантій, що могли б забезпечити скорочення озброєнь;
- 5) справедливе врегулювання колоніальних питань;
- 6) визволення від німецької окупації російських територій, а також надання Росії безперешкодної можливості визначати свій політичний розвиток і національну політику, вступ у «співтовариство вільних націй»;
- 7) визволення і відновлення Бельгії;
- 8) повернення Франції Ельзасу й Лотарингії, відновлення окупованих районів Франції;
- 9) уточнення кордонів Італії у відповідності з національними ознаками;
- 10) надання автономії народам Австро-Угорщини;
- 11) визволення від німецької окупації території Румунії, Сербії та Чорногорії, надання Сербії виходу до моря;
- 12) самостійне існування турецьких і автономія інонаціональних частин Османської імперії;
- 13) створення польської держави;
- 14) утворення Ліги Націй.

Президент В. Вільсон наголошував, що нова система міжнародних відносин повинна будуватися не на концепції рівноваги сил, а на принципі етнічного самовизначення, що

безпека в світі має залежати не від військових союзів, а від колективних дій, що замість дипломатії таємної має діяти дипломатія на «відкритих угодах, відкрито досягнутих» [5, 2].

В. Вільсон також вважав, що гарантом майбутнього миру буде Ліга Націй як інструмент посилення міжнародного впливу США. Його пропозиція нашохла на заперечення, насамперед британської делегації. Ідеї В. Вільсона були близькими тим, хто хотів створити більш справедливий і демократичний світовий порядок, який виключав би виникнення нової світової війни. Авторитет Вільсона всередині країни був значно підірваний після оприлюднення більшовиками таємних угод країн Антанти, не відомих Вільсону. У американців могло скластися враження, що їх солдати воювали за корисливі інтереси європейських держав.

У роботі мирної конференції 18 січня 1919 р. взяли участь представники країн, які воювали на боці Антанти – 72 делегати з 26 держав і 4 британських домініонів. Уряди переможених країн, Радянська Росія не були запрошені на конференцію. Важливе значення мав орган конференції – Рада десяти, яку утворювали глави держав та міністри закордонних справ Великої Британії, Франції, США, Італії, Японії. В Раді існувала так звана «Велика четвірка» у складі британського прем'єр-міністра Д. Ллойд-Джорджа, президента США В. Вільсона, французького прем'єр-міністра Ж. Клемансо, італійського прем'єр-міністра В. Орlando [1, 68].

Міжнародні угоди, укладені на Паризькій мирній конференції, прийнято називати «Версальською системою». 28 червня 1919 р. після тривалих дискусій конференція ухвалила Версальський мирний договір з Німеччиною. Він зафіксував післявоєнний розподіл сил у світі та заклав основи післявоєнної системи мирного врегулювання. Договір містив 15 розділів (440 статей). За умовами договору Франції поверталися Ельзас і Лотарингія, Данії – Північний Шлезвіг-Гольштейн, Бельгії – округи Ейпен, Мальмеді та Морене. Польща отримувала райони Померанії, частину Верхньої Сілезії, Познань, частину Східної Пруссії тощо. Німеччина відмовилася від прав на Мемель (Клайпеду) та від Данцига (Гданська), що оголошувався «вільним містом» під егідою Ліги Націй. Ліга Націй встановила своє управління Саарською областю, саарські вугільні підприємства продавалися Франції. Лівий берег р. Рейну та смуга територій на правому березі до 50 км вглиб утворювали демілітаризовану зону.

Німеччина позбавлялася всіх своїх колоній, а також прав і привілеїв у Китаї. У Німеччині скасовувалася загальна військова повинність, чисельність армії обмежувалася до 100 тис. осіб. Запроваджувалася заборона на такі види озброєнь, як танки, військова авіація, важка артилерія, підводні човни.

Німеччина та її союзники були оголошені відповідальними за розв'язання світової війни і завдані нею збитки. На них були накладені репарації для відшкодування всіх витрат, завданих союзникам.

Конференція не змогла вирішити питання репарацій. Суму, пропоновану Францією, Велика Британія і США вважали надмірною.

Позицію Франції досить влучно висловив Д.М. Кейнс: «Наскільки це можливо, політикою Франції було переведення годинника назад і скасування того, що з 1870 р. здійснив прогрес у Німеччині. Втратою території та іншими заходами її населення повинно було бути обмежене, але, передусім, повинна була бути знищена економічна система, на якій базувалася її нова сила; багато фабрик, зорієнтованих на випуск заліза, вугілля і транспорту повинні були бути знищені. Якщо Франція зможе взяти, хоча б частково, те від чого Німеччина змушена відмовитися, нерівність сил між двома суперниками у боротьбі за європейську гегемонію може бути усунена на покоління» [4, 34]. Після тривалих дискусій вирішення цього питання було доручене репараційній комісії.

10 вересня 1919 р. був підписаний Сен-Жерменський мирний договір із Австрією. Він зафіксував визнання нових державних кордонів, що утворилися після ліквідації Австро-Угорської імперії. Колишні австрійські володіння - провінції Чехія, Моравія і Сілезія увійшли до складу Чехословаччини. Також договір фіксував приєднання Закарпаття до

складу Чехословаччини. Італія отримала Південний Тіроль, Юлійську Крайну, майже всю Істрію, крім міста Фіуме (Рієка). Королівство сербів, хорватів і словенців отримало Боснію і Герцеговину, Далмацію, Крайну, Словенію. Румунія отримала Буковину, а Польща захопила Галичину. Австрії заборонялось приєднуватись до Німеччини [6, 61].

У столиці Франції обговорювались також питання про долю Північної Буковини та Бессарабії. Вони були відторгнені на користь Румунії. Україна та Росія не визнали законності цих рішень.

27 листопада 1919 р. в м. Нейї було підписано договір з Болгарією. Вона втрачала частину території на користь Королівства сербів, хорватів і словенців, Румунії, Греції, що позбавляло Болгарію виходу до Егейського моря. Чисельність болгарської армії встановлювалась у 20 тис. осіб. На країну накладалися репарації, економічні та військові санкції [7, 41-42].

4 червня 1920 р. був укладений Тріанонський договір з Угорщиною. Її територія скорочувалася втричі, значні території передавалися Королівству сербів, хорватів і словенців, Румунії, Чехословаччині. Заборонялась військова повинність, чисельність її армії обмежувалась 35 тис. осіб. Також були накладені репараційні виплати на користь союзників [8, 55].

10 серпня 1920 р. султанський уряд Туреччини підписав Севрський мирний договір. Він фіксував розділ Османської імперії. Туреччина втрачала 80 % довоєнних володінь – Палестину, Ірак, Сирію, Ліван, Трансйорданію та інші території, що перейшли під контроль Великої Британії та Франції.

Чорноморські протоки оголошувалися відкритими для всіх суден у будь-який час. Територія Туреччини обмежувалася частиною півострова Мала Азія і невеликою смугою в європейській частині зі Стамбулом [9, 131].

Також у мирних договорах конференції було закріплено створення Ліги Націй. Її статут був ухвалений конференцією і включений до Версальського мирного договору 1919 р. та інших мирних договорів, якими завершилася Перша світова війна.

Найважливішими завданнями нової організації, згідно зі статутом, вважались «розвиток співробітництва між народами та гарантія миру й безпеки». Згідно зі статутом, головними органами Ліги Націй були Асамблея, Рада і Секретаріат. Усі рішення Асамблеї і Ради, за винятком рішень з процедурних питань, повинні були ухвалюватися одностайно. До Ради Ліги мали увійти США, Велика Британія, Франція, Італія й Японія, а також 5 непостійних членів від інших держав. Переможені у війні країни до Ліги Націй не увійшли. Основні установи Ліги Націй розташовувалися у Женеві.

Американський сенат спрямував курс своєї політики на самоізолювання від європейських справ. Ознайомившись зі статутом Ліги, він відхилив його, і США не стали членом цієї міжнародної організації. Без економічного й військового потенціалу США Ліга Націй виявилася надто слабкою організацією для вирішення міжнародних проблем. Провідну роль в її діяльності відігравали Велика Британія та Франція.

Отже, система договорів, укладених протягом 1919–1920 рр., закріпила новий розподіл сил у повоєнному світі. Вона не могла бути стійкою і тривалою, оскільки санкціонувала нерівність у відносинах між «великою трійкою» та рештою держав-переможниць. Серед самої «великої трійки» існували численні суперечності. Переможені держави були поставлені Версальською системою у принизливе становище, що не сприяло стабільності міжнародних відносин. Зокрема, на хвилі патріотичних протестів проти мирного врегулювання щодо Османської імперії, в Туреччині розгорнулася національна революція на чолі з М. Кемалем. Також документи конференції сприяли відродженню реваншистських настроїв в переможених країнах.

Версальська система мирних договорів, до якої долучилась Вашингтонська, як тимчасовий компроміс між великими державами не була життєздатною, оскільки договори не задовольняли всі держави. Версальсько-Вашингтонська система породила нові суперечки

між переможницями і переможеними, а Ліга Націй так і не змогла стати гарантом миру й захистити народи від держав-агресорів і з часом була ліквідована.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев Ю.М., Вертегел А.Г., Казаков О.О. Всесвітня історія / Ю.М. Алексеев, А.Г. Вертегел, О.О. Казаков – К., 2006. – 240 с.
2. Геффернен М. Значення Європи. Географія та політика / М. Геффернен – К., 2011. – 464 с.
3. Дюррозель Ж.Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Ж.Б. Дюррозель – К., 1999. – 903 с.
4. Кейнс Д.М. Экономические последствия мира / Д.М. Кейнс – К., 2010. – 279 с.
5. Кисинджер Г. Дипломатия / Г. Кисинджер – М., 1997. – 848 с.
6. Ключников Ю.В., Собачин А.В. Сен-Жерменский мирный договор / Ю.В. Ключников, А.В. Собачин - М., 1985. – 176 с.
7. Ключников Ю.В., Сабанин А.В. Нейи / Ю.В. Ключников, А.В. Собачин – М., 1986. – 129 с.
8. Ключников Ю.В., Сабанин А.В. Трианон / Ю.В. Ключников, А.В. Собачин – М., 1986. – 184 с.
9. Ключников Ю. В., Сабанин А. В. Севр и Лозанна / Ю. В. Ключников, А. В. Собачин - М., 1987. – 133 с.
10. Ллойд Джордж Д. Правда о мирных переговорах / Д. Ллойд Джордж / под ред. Ф.Д. Волкова. – М., 1957. – 556 с.
11. Сыч А.И. Национальный аспект Версальской системы / А. Сыч // Вопросы истории. – 2004. – № 1. – С. 126-133.
12. Черчилль В. Мировой кризис / В. Черчилль – М., 1982. – 328 с.

Kofel Marian. VERSAILLES AGREEMENTS (1919-20's) AND ITS IMPLICATIONS FOR EUROPE AFTER THE FIRST WORLD WAR

In this article the author describes the main consequences of signing the Versailles agreements in 1919 for Europe. In particular, analysis of Versailles, Saint-Germain, Neuilly, Trianon and Sevres agreement. Another issue in the article discusses the formation of the League of Nations.

Keywords: WWI, the outcome of the war, Versailles system of treaties, the League of Nations, the peaceful settlement.